

Broedvogels van de westelijke Visvijvers Valkenswaard in 2003-2020

Tom Heijnen & Jan Kolsters

Jodaars, Visvijvers Valkenswaard, 10 april 2018 (foto: David Pattyn)

In 2020 heeft Vogelwerkgroep De Kempen voor de vierde keer de visvijvers ten westen van de Tongelreep op broedvogels geïnventariseerd, na eerdere inventarisaties in 2003 (Kolsters 2004), 2005 (Kolsters & Wouters 2006, samen met IVN Valkenswaard) en 2017 (de Veer & Kolsters 2017). De eerste keer, in 2003, deden we dat op verzoek van Waterschap De Dommel. Het Waterschap was samen met gemeente Valkenswaard en natuurbeherende instanties bezig met het voorbereiden van de herinrichting van het beekdal van de Tongelreep tussen Driebruggen en Achtereind. In 2017 en 2020 hebben we de inventarisaties op verzoek van Brabants Landschap gedaan.

De broedvogelinventarisaties zijn voor Brabants Landschap zeer waardevol. Ze geven niet alleen inzicht in welke soorten er dat jaar gebroed hebben maar ook hoe deze soorten zich van jaar tot jaar ontwikkelen. Het gebied is zeer gevarieerd, met grote oppervlakten open water, brede rietkragen, verschillende natte bostypen en kleinschalig gemaaid hooi- en rietland. Voor verschillende soortgroepen geeft dit een hoge natuurwaarde waarbij de broedvogels er wat soorten en diversiteit betreft met kop en schouders bovenuit springen. Voor Brabants Landschap is dat de reden om het beheer met name af te stemmen op deze soortgroep. De gegevens over de broedvogels spelen hier een belangrijke rol in. In dit artikel zijn de belangrijkste bevindingen uit het inventarisatierapport (Heijnen & Kolsters 2020) samengevat. Dit sluit mooi aan op samenvattende artikelen die over de oostelijke visvijvers zijn gemaakt (Kolsters 2000, 2019).

Gebied

Het gebied omvat de visvijvers te Valkenswaard ten westen van de Tongelreep. De getelde oppervlakte is 78.3 ha, waarvan 50% bestaat uit open water, 30% uit riet en moeras, 14% uit bos en 6% uit grasland. Om de twee grote zuidelijke vijvers loopt een wandelroute terwijl de overige vijvers (inclusief de vijvers ten oosten van de Tongelreep) niet toegankelijk zijn. De westelijke visvijvers zijn een zeer gevarieerd gebied met daarin de volgende habitats:

Vijvers

De negen vijvers van de voormalige kweekvijvers zijn voedselrijk en onderling gescheiden door dijkjes van enkele meters breed die begroeid zijn met wilgenstruikjes, eik, berk, en els en een ondergroei die hoofdzakelijk uit grassen bestaat. De waterstand kan per vijver nauwkeurig geregeld worden. De aanvoersloot die alle vijvers voedt is een aftakking van de Tongelreep stroomopwaarts ter hoogte van Driebruggen. De aanvoersloot heeft een kleiner verval dan de Tongelreep

waardoor die ter hoogte van de vijvers een hogere waterstand heeft dan de vijvers zelf waardoor water in de vijvers gelaten kan worden. De vijvers liggen op hun beurt weer wat hoger dan de naastgelegen Tongelreep zodat de vijvers ook kunnen afwateren. Deze infrastructuur is vroeger voor de viskweek aangelegd en intact gelaten. Groot voordeel is dat de vijvers ook in droge zomers op peil gehouden kunnen worden.

Riet en moeras

De vijvers hebben allemaal een flinke rietkraag dat voor grootste deel in het water staat. Tussen en bij het riet komen allerlei planten van voedselrijke milieus tot ontwikkeling waaronder lisdodde die op veel plekken aan het oprukken is. Met name langs de meanderende Tongelreep zijn (kleine) stukjes moeras te vinden.

Figuur 1. Ligging en begrenzing van het onderzochte gebied

Bos

Het beekbegeleidende bos langs de Tongelreep heeft een voedselrijk karakter. Bij hoogwater in de beek kunnen delen van dit bos periodiek onderwater staan. Hierdoor is er een mozaïek van Elzen- en Wilgenstruweel ontstaan. De delen die langduriger onder water staan hebben een meer open karakter met begroeiing van Riet en zeggen. De hoofdboomsoort in een beekbegeleidend bos is vaak Zwarte els. Dit is voor het merendeel van het bos langs de Tongelreep echter nog niet het geval. Populieren zijn nu nog prominent aanwezig met Boswilg als laag daaronder. Het meest noordelijk gelegen gedeelte van het beekbegeleidende bos op de visvijvers is in dit opzicht het beste ontwikkeld. De populieren die in het verleden langs de Tongelreep zijn aangeplant, zijn beeldbepalend. Ze bevinden zich nu in de aftakelingsfase en bevatten veel holtes die belangrijk zijn voor allerlei hollenbroeders.

Tongelreep

De Tongelreep ontspringt in België in de omgeving van Neerpelt en komt bij Eindhoven samen met de Dommel. Eeuwenlang zijn wijzigingen aan de beek uitgevoerd en al eind 19^e eeuw werd het gedeelte ter hoogte van Valkenswaard, Leenderbos en bij de Achelse Kluis rechtgetrokken. Tijdens de ruilverkaveling Schaft, die begin jaren tachtig van de vorige eeuw werd uitgevoerd, is een deel van de Tongelreep genormaliseerd en voorzien van stuwen.

Sinds eind vorige eeuw wordt gewerkt aan het herstellen van de beek waarbij meanders worden gecreëerd en veel van de aanpalende percelen tot natuurgebied worden omgevormd.

Ter hoogte van de visvijvers vond dit plaats in 2005 en 2006. Waterschap De Dommel, gemeente Valkenswaard, Brabants Landschap en Staatsbosbeheer hebben er voor gekozen om de geschiedenis van de viskwekerij zichtbaar te houden, naast het realiseren van de functie waternatuur.

De natuurlijke loop van de Tongelreep is hersteld en bij de stuw Driebruggen is een vistrap aangelegd zodat vissen de stuw kunnen passeren. Ten zuiden van de Leenderweg (Valkenswaardseweg) zijn vijf vijvers aangelegd waarvan vier ingericht voor waterberging en de vijfde als rietzuiveringsmoeras.

De westelijke vijvers vormen samen met de oostelijke vijvers de Visvijvers Valkenswaard. De visvijvers maken deel uit van het 1500 ha. grote natuurgebied Valkenhorst dat in eigendom en beheer is bij Brabants Landschap (Jeurissen 2019). Het grootste deel van Valkenhorst behoort tot het Natura2000-gebied Leenderbos, Grootte Heide & De Plateaux (Provincie Noord-Brabant 2017).

Methode

Manier van inventariseren en interpreteren

De gevolgde methode is die van het broedvogel monitoring project (BMP). Er is een vaste looproute door het gebied gevolgd van waaruit alle hoeken en gaten 'overhoord' konden worden. Per bezoekeronde werd op een ander punt begonnen en/of een andere looprichting gevolgd. We hebben rekening gehouden met de soortspecifieke richtlijnen voor het noteren en interpreteren van waarnemingen (zoals: welk gedrag wijst op een territorium).

De gegevens werden op een tablet ingevoerd in het programma Avimap waarmee na afloop van iedere telling met een druk op de knop alles naar de database van Sovon werd gestuurd. Na afloop van het telseizoen is het clusteren en interpreteren van de gegevens een eitje omdat een ander Sovon programma, Autocluster, dat volautomatisch doet (van Dijk et al. 2013). In 2003 was Autocluster overigens nog niet beschikbaar en is er met de hand geclusterd, maar omdat de clusterregels vergelijkbaar zijn zal dat niet tot werkelijk andere uitkomsten hebben geleid.

Bezoekintensiteit

Ieder broedseizoen werden gewoonlijk negen inventarisatierondes gehouden en daarnaast waren er aanvullende bezoeken. De totale bezoekintensiteit (som van bestede tijd over alle bezoeken) is gedurende de vier inventarisatiejaren aanzienlijk omhoog gegaan (tabel 1). In 2017 en 2020 was de totale bezoekintensiteit ongeveer het dubbele van 2003 en 2005. Dat komt door een toename van zowel de telduur tijdens de vaste telrondes als van het aantal en de totale duur van de overige bezoeken, zoals voor Roerdomp en Woudaap, ganzen en eenden, rallen, uilen en Kleine Karekieten. Dit heeft invloed op de resultaten en op de vergelijkbaarheid van de jaren. In 2003 en 2005 zullen daardoor naar verhouding wat minder territoria en minder soorten geregistreerd zijn.

Tabel 1. Bezoekintensiteit in de vier onderzoeksjaren.

Jaar	Inventarisatieduur in uren			Inventarisatieduur in minuten per ha.		
	Vaste rondes	Overige bezoeken	Totaal	Vaste rondes	Overige bezoeken	Totaal
2003	42 uur	10 uur	52 uur	32 min/ha	7 min/ha	40 min/ha
2005	45 uur	3 uur	48 uur	34 min/ha	2 min/ha	36 min/ha
2017	67 uur	34 uur	102 uur	51 min/ha	26 min/ha	78 min/ha
2020	72 uur	48 uur	120 uur	55 min/ha	36 min/ha	92 min/ha

In 2003, 2017 en 2020 zijn de inventarisaties uitgevoerd door leden van VWG De Kempen en in 2005 door een andere vogelwerkgroep. Verschillen in telervaring (de zgn. intertellervariatie) speelt bij inventarisaties waarin de samenstelling van de tellerploeg wisselt altijd een rol, en dat geldt voor alle jaren. Daar komen ervaringsverschillen tussen de twee werkgroepen bij. In 2005 zijn nl. aanmerkelijk minder soorten en territoria geregistreerd (zie tabel 2).

Kanttekeningen

Kanttekening bij soorten met een lage trefkans. De kans dat territoria worden geregistreerd hangt niet alleen af van de bezoekintensiteit maar ook van de zgn. trefkans door het jaar heen en over de dag. Sommige vogelsoorten zingen een hele korte periode van het broedseizoen (bijv. Rietzanger) en sommige zijn alleen in de schemering territoriaal (bijv. Woudaap). Ook zijn er soorten die sowieso heel weinig zingen (bijv. Waterhoen) en er zijn soorten die een heel onopvallende zang hebben (bijv. Grauwe Vliegenvanger). De BMP-methode probeert het effect van dergelijke verschillen in trefkans op te vangen door per soort specifieke criteria te gebruiken voor het onderkennen van een territorium. Desondanks heeft een lage trefkans een negatief effect op de vergelijkbaarheid van aantallen tussen gebieden en tussen jaren omdat toevalsfactoren naar verhouding een groter effect hebben.

Kanttekening bij soorten met grote territoria. Bepaalde soorten hebben in de broedtijd een groot leefgebied en zijn binnen zo'n gebied heel mobiel. Het kan dan heel makkelijk gebeuren dat zo'n soort (bijv. IJsvogel) aan het begin van een bezoek op locatie x wordt gezien of gehoord, en later in de ochtend 100 meter verder op locatie y. Hoe interpreteer je dit als teller? Zijn het twee verschillende of is het toch dezelfde? Die keuze kan veel invloed hebben op het aantal territoria dat door het programma Autocluster wordt berekend. En als zo'n soort in het gebied ook nog eens schaars is, zoals bij Roerdomp, Nijlgans, IJsvogel en Gaai, dan is het effect naar verhouding groot. We hebben door kritisch te zijn geprobeerd dergelijke fouten te minimaliseren.

Kanttekening bij soorten die zich bij verstoring makkelijk verplaatsen. Tijdens het inventariseren is het niet te voorkomen dat sommige vogels worden verstoord, opvliegen en vervolgens elders (binnen of buiten het inventarisatiegebied) neerstrijken. Met name bij ganzen en eenden gebeurt dat makkelijk. Hierdoor is het moeilijk om een goed beeld van de werkelijke aantallen te krijgen. Er zijn daarom twee simultaantellingen gehouden van ganzen en eenden, waarbij beide deelgebieden op precies hetzelfde moment zijn geteld.

Resultaten

Het aantal territoria per soort dat in de vier onderzoeksjaren is vastgesteld is hieronder samengevat.

Tabel 2. Aantal territoria per soort in 2003, 2005, 2017 en 2020.

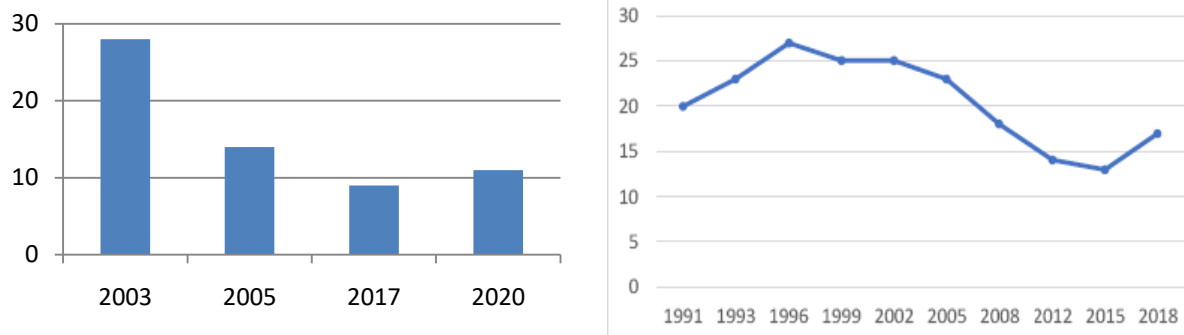
Soort	2003	2005	2017	2020
Dodaars	28	14	9	11
Fuut	9	4	7	7
Geoorde Fuut	14	3	0	0
Roerdomp	1	1	4	4
Woudaap	0	0	3	2
Blauwe Reiger	0	0	6	1
Knobbelzwaan	8	7	8	5
Grauwe Gans	1	0	31	23
Gr. Canadese Gans	0	0	1	0
Nijlgans	1	2	5	3
Krakeend	15	11	12	22
Wintertaling	0	0	1	1
Wilde Eend	9	16	23	16
Zomertaling	1	0	0	0
Slobeend	10	2	3	4
Tafeleend	19	38	9	14
Kuifeend	21	32	14	12
Rosse Stekelstaart	0	0	0	1
Wespendief	1	0	0	1
Zwarte Wouw	0	0	1	1
Bruine Kiekendief	0	0	1	0
Buizerd	1	0	1	1
Boomvalk	0	0	2	1
Waterral	9	6	16	12
Waterhoen	4	4	3	9
Meerkoet	47	41	35	36
Kievit	1	0	0	0
Houtsnip	0	0	0	3
Kokmeeuw	0	0	0	2
Holenduif	2	1	14	9
Houtduif	6	6	15	10
Zomertortel	1	0	0	0
Koekoek	3	3	4	4
Bosuil	1	2	2	1
IJsvogel	3	2	3	2
Groene Specht	2	1	0	2
Zwarte Specht	1	0	2	1
Gr. Bonte Specht	13	8	13	7
Midd. Bonte Specht	0	0	3	2
Kl. Bonte Specht	6	4	7	9
Witte Kwikstaart	0	1	0	0
Winterkoning	73	66	47	46
Heggenmus	10	10	1	2

Soort	2003	2005	2017	2020
Roodborst	29	25	18	19
Nachtegaal	0	0	1	0
Blauwborst	4	0	5	3
Merel	18	19	23	25
Zanglijster	9	11	12	14
Sprinkhaanzanger	1	0	0	2
Rietzanger	0	1	0	0
Bosrietzanger	0	0	2	5
Kleine Karekiet	168	103	136	167
Grasmus	0	0	4	2
Tuinfluit	25	18	22	24
Zwartkop	32	31	43	51
Fluiter	1	0	0	0
Tjiftjaf	60	31	48	40
Fitis	11	19	6	8
Goudhaan	1	0	1	0
Gr. Vliegenvanger	1	0	0	1
Bonte Vliegenvanger	0	0	0	1
Staartmees	10	4	2	3
Matkop	8	10	5	7
Kuifmees	7	1	1	0
Zwarte Mees	2	1	0	0
Pimpelmees	32	15	25	26
Koolmees	32	27	30	26
Boomklever	6	3	5	10
Kortsn.boomkruiper	0	0	1	0
Boomkruiper	11	16	25	19
Wielewaal	4	2	2	2
Gaai	4	3	3	6
Kauw	1	0	0	0
Zwarte Kraai	3	3	7	6
Spreeuw	10	23	32	23
Vink	22	18	19	17
Groenling	1	0	2	4
Goudvink	0	0	3	4
Appelvink	0	0	0	3
Geelgors	0	0	0	2
Rietgors	8	7	9	13
Aantal territoria	842	676	798	820
Aantal soorten	60	48	62	66

Van een aantal soorten wordt hieronder de aantalsontwikkeling besproken. Het is een bloemlezing van soorten die karakteristiek voor het gebied zijn of een interessant aantalsverloop hebben. De grafieken tonen het aantalsverloop op de westelijke vijvers en, ter vergelijking, de oostelijke vijvers. Op de verticale as staat het aantal territoria. Uitgebreide informatie van alle soorten is te vinden in het inventarisatierapport.

Dodaars, 11 territoria in 2020

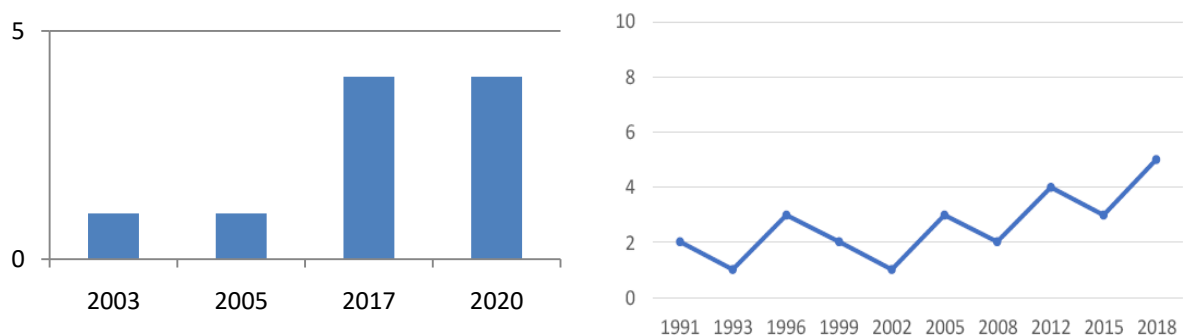
De Dodaars is in de periode 2003-2020 fors afgenomen. Die afname was in 2017 al vastgesteld en past in het beeld van de aantalsontwikkeling op de oostelijke visvijvers. Wellicht komt dit door een geringer aanbod van (kleine) vis als gevolg van het stoppen van de commerciële viskweek toen nog voeding werd toegevoegd aan het water. In Nederland neemt de stand vanaf ca 1990 gemiddeld genomen toe maar er zijn soms flinke schommelingen van jaar op jaar.

Figuur 2. Aantalsontwikkeling van de Dodaars op de westelijke (links) en oostelijke visvijvers.

Roerdomp, 4 territoria in 2020

Ten opzichte van 2003-2005 is de Roerdomp toegenomen van 1 naar 4 territoria. De toename is ook enigszins zichtbaar op de oostelijke vijvers. Het visvijvercomplex herbergt nu met stip de grootste populatie Roerdampen in de Kempen, met tenminste 7 territoria in 2020.

Figuur 3. Aantalsontwikkeling van de Roerdomp op de westelijke (links) en oostelijke visvijvers.

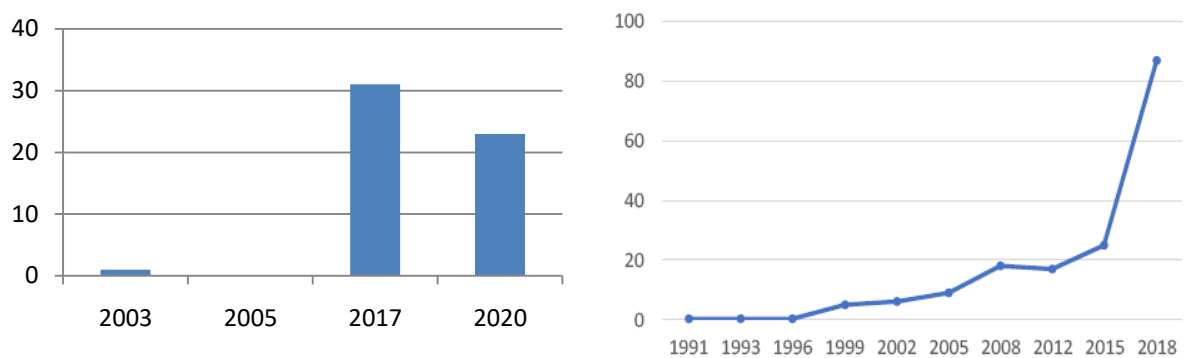
In Nederland is eveneens, sinds 2007, sprake van een toename en dat geldt ook voor Vlaanderen (Vermeersch et al. 2020), al kunnen streng winterweer en lage waterstanden in winter en voorjaar weer tot een afname leiden. Tijdens de tellingen zijn in 2020 ook Roerdampen op de oostelijke visvijvers ingetekend. In totaal waren er dat jaar tenminste 7 territoria op de Visvijvers Valkenswaard.

Woudaap, 2 territoria in 2020

Deze zeldzame soort broedt sinds 2016 op de westelijke vijvers. Tijdens de tellingen zijn in 2020 ook Woudapen gehoord op de oostelijke visvijvers. In totaal waren er dat jaar tenminste 4 territoria op de Visvijvers Valkenswaard, een ongekend aantal in Nederland. Van ooit een vrij algemene broedvogel met wellicht honderden paren in de jaren zestig is de Nederlandse populatie namelijk ingestort met tegenwoordig 20-40 paren. Op hemelsbreed 40 km zuidelijk van de visvijvers, in Vlaanderen bij Genk en Zonhoven, liggen overigens twee Woudaapbolwerken met samen ca 30 territoria in 2013 en ca 15 in 2018. In heel Vlaanderen is na een aanvankelijke toename over de periode 2005-2014 sprake van een afname over de periode 2015-2018 (Vermeersch et al. 2020). Dit is opmerkelijk omdat op de visvijvers in die periode juist sprake is van een toename.

Grauwe Gans, 23 territoria in 2020

De Grauwe Gans is in de periode 2005-2017 spectaculair toegenomen en nam vervolgens wat af tenzij het verschil van 2017 en 2020 het gevolg is van jaarlijkse fluctuaties.

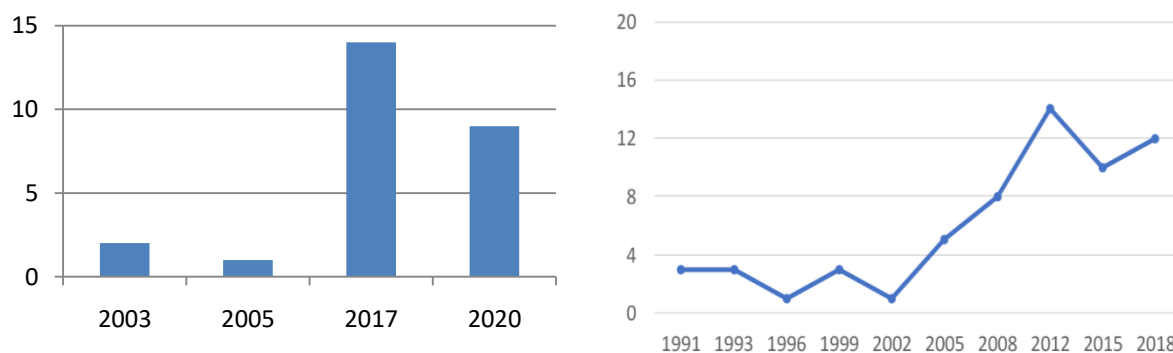

Figuur 4. Aantalsontwikkeling van de Grauwe Gans op de westelijke (links) en oostelijke visvijvers.

De toename is in lijn met wat is vastgesteld op de oostelijke vijvers en met het aantalsverloop in heel Nederland. Vanaf halverwege de jaren 2000 is de toename in ons land exponentieel en de vraag is wanneer de groei afvlakt en de populatie zich stabiliseert.

Holenduif, 9 territoria in 2020

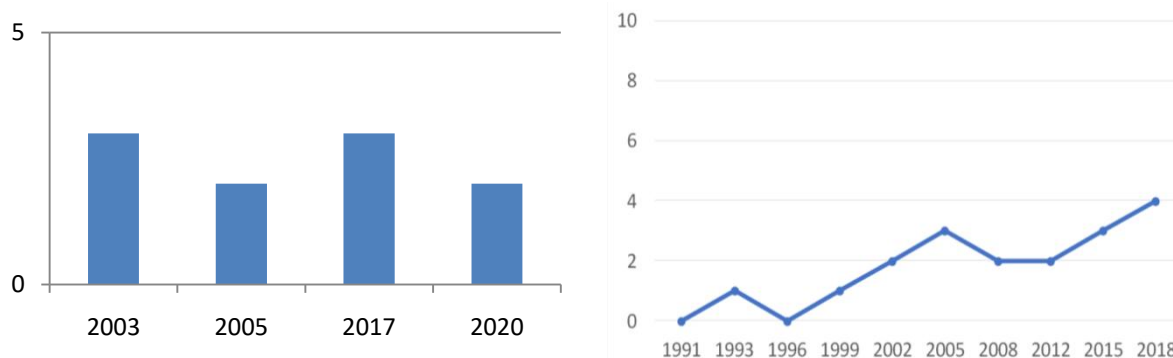
Ten opzichte van 2003-2005 is het aantal territoria fors toegenomen. Dat is ook te zien op de oostelijke vijvers maar hier moet nadrukkelijk worden opgemerkt dat het hier grotendeels om dezelfde toename gaat omdat de Tongelreep met populieren ook onderdeel uitmaakt van de inventarisaties van de oostelijke vijvers. De trend op de oostelijke vijvers correspondeert overigens goed met de trend van de Holenduif in Nederland.

Figuur 5. Aantalsontwikkeling van de Holenduif op de westelijke (links) en oostelijke visvijvers.

IJsvogel, 2 territoria in 2020

De visvijvers zijn al vele decennia bekend als broedgebied voor IJsvogels. Het aantal territoria op de westelijke vijvers bedraagt 2 of 3, en op de oostelijke vijvers tussen 0 en 4 waarbij er overigens een overlap is tussen de twee gebieden in de vorm van de Tongelreep. Het precieze aantal is in het gebied echter extreem lastig te bepalen omdat de vogels grote gebieden bestrijken en er enorm veel wortelkluiten van omgevallen en omgewaaide bomen zijn waarin ze kunnen broeden. De methode "koud zoeken" (systematisch afstruinen op zoek naar nesten) is onbegonnen werk.

Figuur 6. Aantalsontwikkeling van de IJsvogel op de westelijke (links) en oostelijke visvijvers.

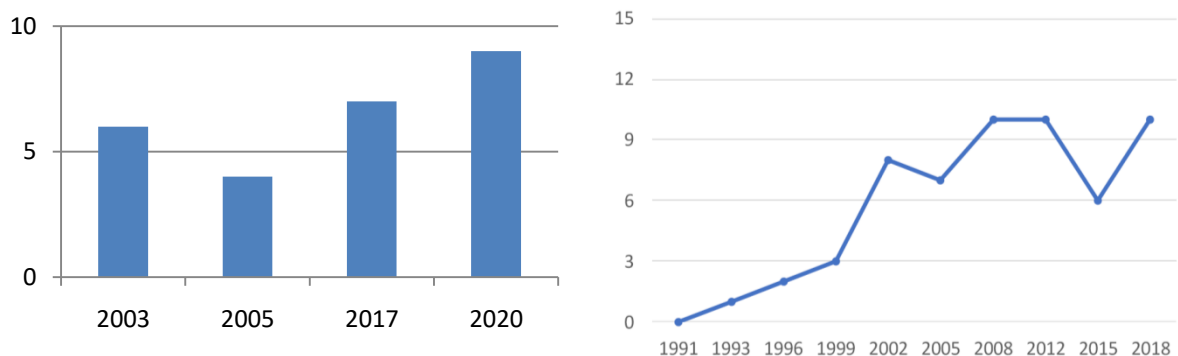
In Nederland is de soort ten opzichte van de vorige eeuw fors toegenomen en van toename was ook na 2000 nog sprake. Flink fluctuaties komen voor als gevolg van omvangrijke sterfte bij streng winterweer. Zulke effecten van streng winterweer zijn niet terug te vinden in het populatieverloop op de visvijvers. De Tongelreep vriest tijdens vorst niet gauw dicht en biedt daardoor wellicht voldoende foeragemogelijkheden tijdens winterse omstandigheden.

Ijsvogel, Visvijvers Valkenswaard, 22 maart 2016 (foto: Wil de Veer)

Kleine Bonte Specht, 9 territoria in 2020

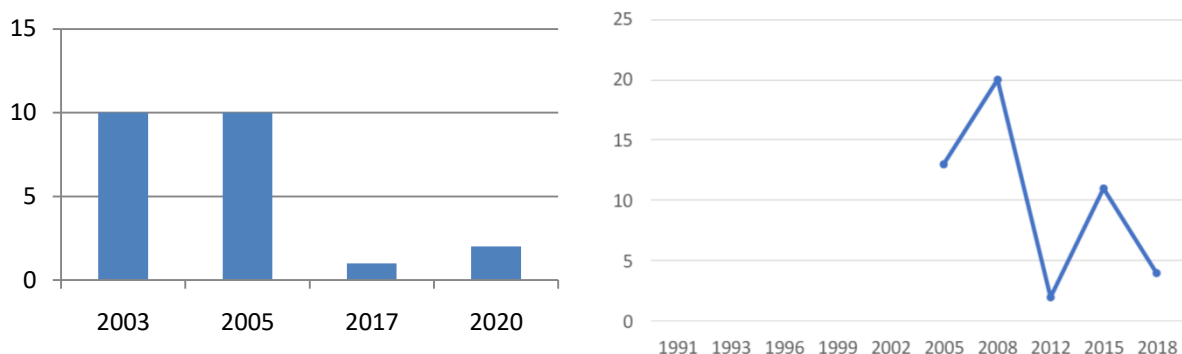
Het lijkt er op dat de soort sinds 2003-2005 is toegenomen al zijn de verschillen klein. Op de oostelijke vijvers lijkt in diezelfde periode sprake te zijn van een fluctuerende populatie zonder duidelijke toe- of afname (met overigens wel een toename van 1991 naar 2002). In Nederland nam de soort sinds 1985 fors toe en in de Kempen was dit zelfs spectaculair te noemen, dankzij ouder wordend en gevarieerder bos met meer dood hout.

Figuur 7. Aantalsontwikkeling van de Kleine Bonte Specht op de westelijke (links) en oostelijke visvijvers.

Heggenmus, 2 territoria in 2020

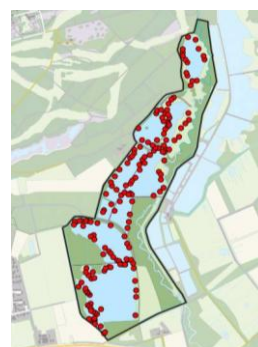
Na een redelijk aantal Heggenmussen in 2003-2005 is er momenteel bijna niets meer van over. Ook op de oostelijke vijvers lijkt sprake te zijn van een afname. Landelijk is de stand sinds 1990 licht afgenomen, met schommelingen die deels samenhangen met koudere winters.

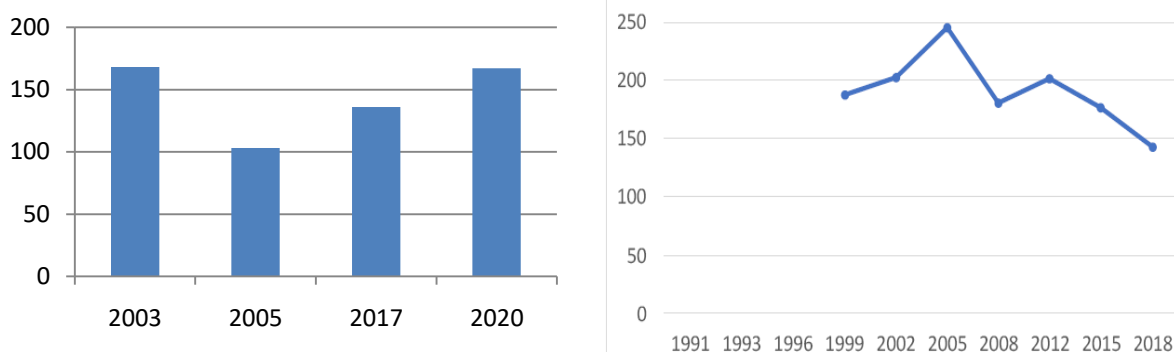
Figuur 8. Aantalsontwikkeling van de Heggenmus op de westelijke (links) en oostelijke visvijvers.

Kleine Karekiet, 167 territoria in 2020

Deze soort is in het gebied veruit de talrijkste broedvogelsoort (nummer twee is de Zwartkop met 51 territoria in 2020). Het aantal Kleine Karekieten is min of meer stabiel. De ogenschijnlijke dip in 2005 heeft te maken met de inventarisatiemethode: in 2003, 2017 en 2020 zijn speciale "waadpaksessies" gehouden om Kleine Karekieten in kaart te brengen, en in 2005 is dat niet gedaan. Op de oostelijke vijvers lijkt sprake van een geleidelijke afname. In Nederland neemt de populatie ietsje toe.

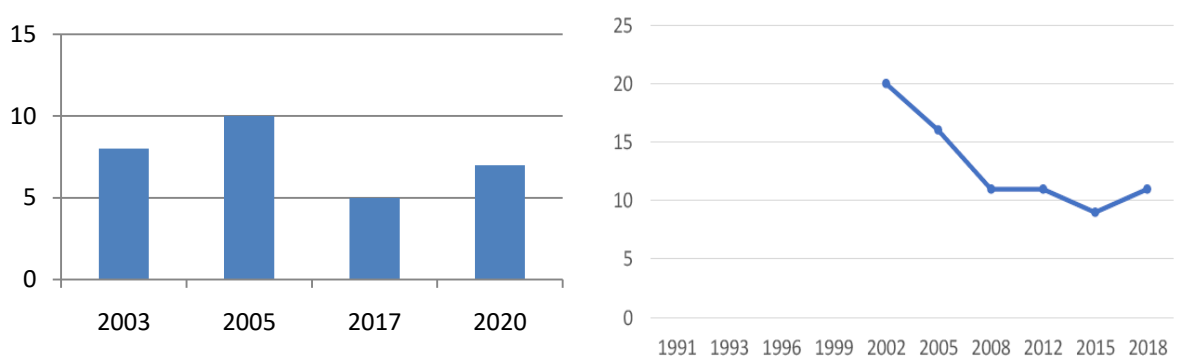
Figuur 9. Verspreiding Kleine Karekiet op de westelijke visvijvers in 2020.

Figuur 10. Aantalsontwikkeling van de Kleine Karekiet op de westelijke (links) en oostelijke visvijvers.

Matkop, 7 territoria in 2020

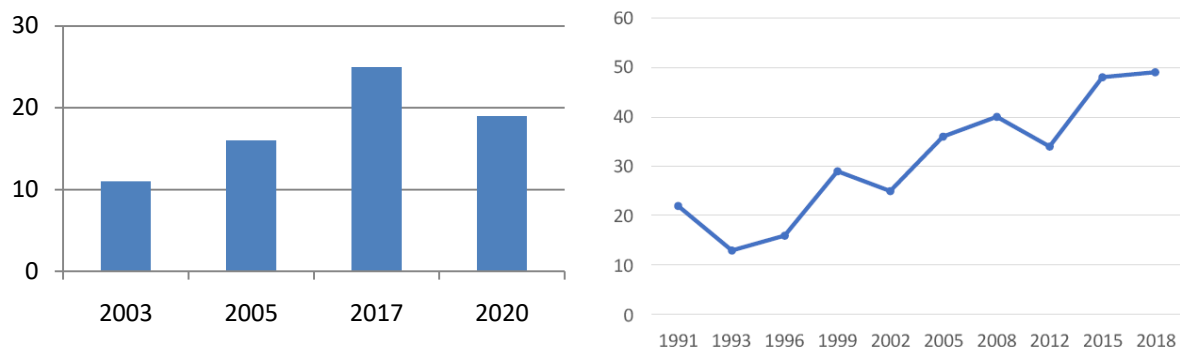
De aantallen wisselen van jaar op jaar en laten nog geen trend zien, dit in tegenstelling tot de oostelijke vijvers waar een afname en daarna stabilisering te zien is. Die afnametrend past in het landelijke beeld van continue achteruitgang sinds ca 1990.

Figuur 11. Aantalsontwikkeling van de Matkop op de westelijke (links) en oostelijke visvijvers.

Boomkruiper, 19 territoria in 2020

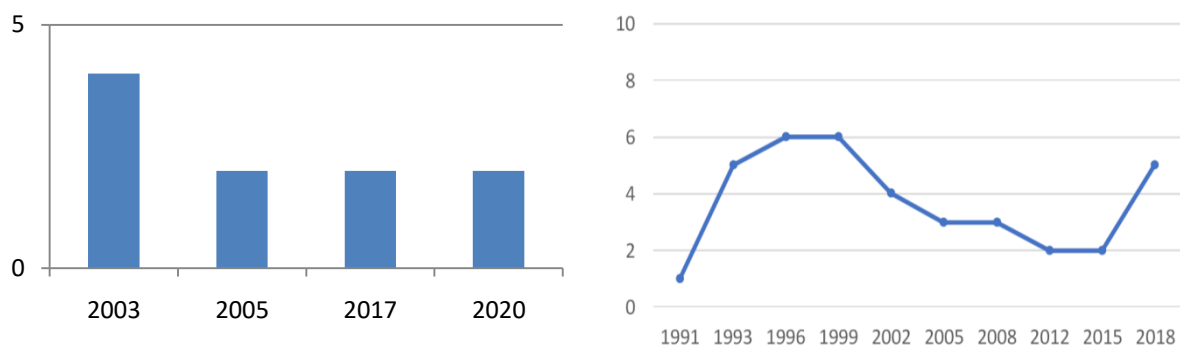
Vanaf 2003 is een opvallende toename zichtbaar met een piek in 2017 en vervolgens een afname in 2020. Die toename is op de oostelijke vijvers ook goed te zien en het correspondeert tevens met de opgaande lijn in Nederland.

Figuur 12. Aantalsontwikkeling van de Boomkruiper op de westelijke (links) en oostelijke visvijvers.

Wielewaal, 2 territoria in 2020

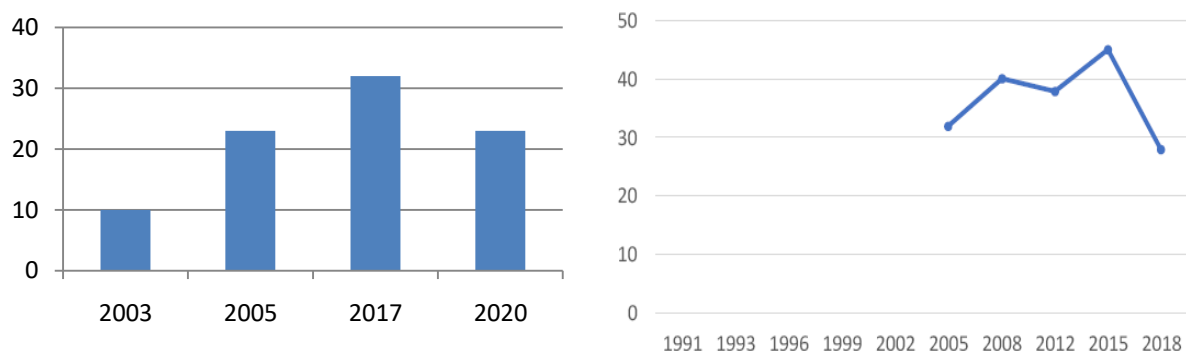
De aantallen zijn klein en vanaf 2005 stabiel. Op de oostelijke vijvers is het verloop grillig (het lage aantal in 1991 kan een effect zijn van geringere bezoekenintensiteit). In Nederland is de Wielewaal afgenomen tot ca 2005 met daarna een min of meer stabiele populatie. Op de zandgronden zoals de Kempen zijn sinds ca 1975 veel gebieden verlaten.

Figuur 13. Aantalsontwikkeling van de Wielewaal op de westelijke (links) en oostelijke visvijvers.

Spreeuw, 23 territoria in 2020

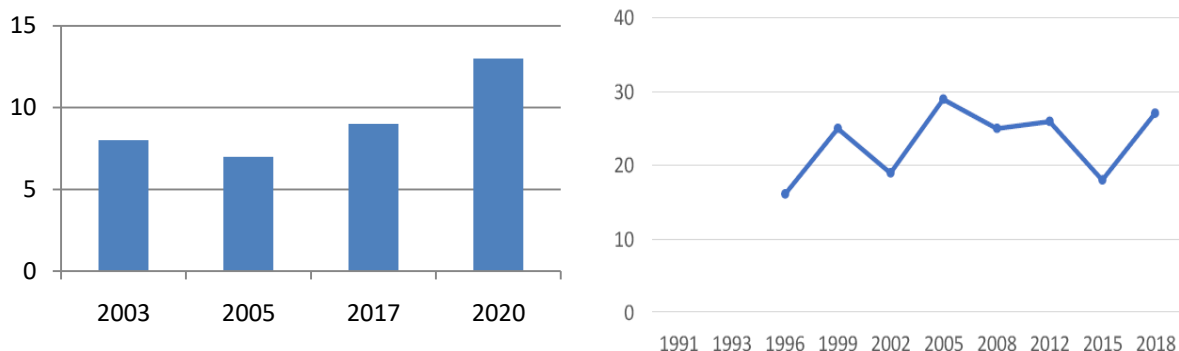
Komt vrijwel uitsluitend voor in het loofbos langs de Tongelreep met aftakelende populieren waar de vele holten ideale nestlocaties bieden. Het aantal territoria nam in de periode 2003-2017 fors toe en verdrievoudigde waarna een afname optrad. Een vergelijkbaar patroon zien we op de oostelijke vijvers maar de jaren zijn niet geheel vergelijkbaar. Vanaf ca 1990, wellicht eerder, nam de Spreeuwenstand in Nederland dramatisch af wat wellicht te maken heeft met de steeds groter wordende afstand tussen broedgebieden en voedselgebieden (graslanden).

Figuur 14. Aantalsontwikkeling van de Spreeuw op de westelijke (links) en oostelijke visvijvers.

Rietgors, 13 territoria in 2020

Een licht opgaande trend is zichtbaar al zijn de verschillen niet heel groot. Op de oostelijke vijvers zijn fluctuaties zonder trend van toe- of afname te zien. In Nederland nam de populatie aanvankelijk wat toe maar is sinds ca 2005 min of meer stabiel.

Figuur 15. Aantalsontwikkeling van de Rietgors op de westelijke (links) en oostelijke visvijvers.

Analyse aan de hand van ecologische vogelgroepen

Een andere manier om naar de resultaten te kijken is door middel van ecologische vogelgroepen (Sierdsema 1995). Ecologische vogelgroepen zijn groepen van vogels die soortgelijke biotoopeisen hebben. Het grote voordeel van werken met ecologische vogelgroepen is dat het verband tussen gebiedskenmerken en de vogelbevolking beter kan worden overzien. De vogelbevolking is vrij dynamisch en de aantallen variëren van jaar tot jaar. Wanneer vogels met dezelfde biotoopeisen worden samengenomen worden de variaties meer gedempt en kunnen verbanden beter zichtbaar worden gemaakt. Dit geldt zeker als een reeks van inventarisatiejaren wordt opgebouwd. Het effect van veranderingen in het gebied kan aan de hand van ecologische vogelgroepen duidelijk in kaart worden gebracht.

De ecologische groepsindeling bestaat uit een aantal hoofdgroepen die vervolgens onderverdeeld zijn in deelgroepen. De groepen die belangrijk zijn voor de westkant van de Visvijvers Valkenswaard zijn vermeld in onderstaand overzicht.

Hoofdgroep Watervogels

Dodaars, Fuut, Roodhalsfuut, Geoorde Fuut, Knobbelzwaan, Kolgans, Grauwe Gans, Indische Gans, Grote Canadese Gans, Brandgans, Nijlgans, Bergeend, Muskuseend, Carolinaeend, Mandarijneend, Smient, Krakeend, Wintertaling, Wilde Eend, Pijlstaart, Zomertaling, Slobeend, Krooneend, Tafeleend, Kuifeend, Middelste Zaagbek, Waterhoen, Meerkooet, Zwartkopmeeuw, Kokmeeuw, Visdief, Zwarte Stern, Zwarte Zwaan.

Dodaars-groep. Voedselarm tot matig voedselrijk open water.

Dodaars, Geoorde Fuut, Wintertaling, Zwarte Stern.

Slobeend-groep. Kleinschalig, ondiep (matig) voedselrijk open water.

Roodhalsfuut, Grauwe Gans, Smient, Krakeend Pijlstaart, Zomertaling, Slobeend, Krooneend, Tafeleend, Kokmeeuw, Visdief, IJsvogel.

Kuifeend-groep. Voedselrijk, open water (met of zonder waterplanten).

Fuut, Knobbelzwaan, Kolgans, Indische Gans, Grote Canadese Gans, Brandgans, Nijlgans, Bergeend, Muskuseend, Carolina-eend, Mandarijneend, Wilde Eend, Kuifeend, Middelste Zaagbek, Meerkooet, Zwartkopmeeuw, Zwarte Zwaan.

Hoofdgroep Rietvogels

Roerdomp, Woudaap, Grote Zilverreiger, Purperreiger, Lepelaar, Bruine Kiekendief, Waterral, Porseleinhoen, Klein Waterhoen, Kleinst Waterhoen, Kwartelkoning, Waterhoen, Kraanvogel, Watersnip, Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Krekelzanger, Snor, Waterrietzanger, Rietzanger, Kleine Karekiet, Grote Karekiet, Baardmannetje, Rietgors.

Roerdomp-groep. Nat, vnl. overjarig rietland.

Roerdomp, Woudaap, Grote Zilverreiger, Purperreiger, Lepelaar, Snor, Kleine Karekiet, Grote Karekiet, Baardman.

Rietzanger-groep. Zegge-riet, nat tot verlandend. Vnl. overjarig.

Bruine Kiekendief, Waterral, Kraanvogel, Rietzanger, Rietgors.

Porseleinhoen-groep. Natte, lage vegetaties (vnl. zeggen; incl. gemaaid riet) met ondiep water.

Porseleinhoen, Klein Waterhoen, Kleinst Waterhoen, Kwartelkoning, Waterhoen, Watersnip, Waterrietzanger.

Blauwborst-groep. Verlande rietvegetaties met plaatselijk struikopslag.

Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Krekelzanger.

Hoofdgroep Struweelvogels

Blauwborst, Paapje, Sprinkhaanzanger, Krekelzanger, Rietgors, Heggenmus, Nachtegaal, Roodborsttapuit, Bosrietzanger, Spotvogel, Orpheusspotvogel, Braamsluiper, Grasmus, Tuinfluiter, Fitit, Grauwe Klauwier, Kneu, Fazant, Zomertortel, Winterkoning, Roodborst, Merel, Zanglijster, Zwartkop, Staartmees, Matkop, Goudvink.

Rietgors-groep. Ruigtes en lage struwelen (<1 m), veelal nat tot vochtig.

Blauwborst, Paapje, Sprinkhaanzanger, Krekelzanger, Rietgors.

Roodborsttapuit-groep. Lage struwelen en heggen, hoge ruigtes (heide, stuifzand en hoogveen).

Roodborsttapuit, Grasmus, Fitis, Grauwe Klauwier, Kneu.

Grasmus-groep. Struwelen, opslag en zeer jong bos, bosranden met struiken.

Heggenmus, Nachtegaal, Roodborsttapuit, Bosrietzanger, Spotvogel, Orpheusspotvogel, Braamsluiper, Grasmus, Tuinfluiter, Fitis, Grauwe Klauwier, Kneu.

Winterkoning-groep. Jong bos, struiklaag in bossen.

Fazant, Zomertortel, Winterkoning, Roodborst, Merel, Zanglijster, Zwartkop, Staartmees, Matkop, Goudvink.

In de analyse is vooral gekeken naar de dichtheid van de groepen in het gebied. De referentie-gegevens voor de analyses van de ecologische vogelgroepen zijn afkomstig uit het programma Avis 3.05. Als referentie is "voedselrijke vennen" genomen, omdat dit het beste bij de Visvijvers Valkenswaard past. Verspreid over het land is een aantal goed ontwikkelde gebieden geïnventariseerd die in de categorie "voedselrijke vennen" vallen, en zo zijn scores voor een optimaal ontwikkeld gebied vastgelegd.

Dit optimaal ontwikkeld gebied, dat als referentie wordt gehanteerd, is dus geen echt bestaand gebied maar een virtueel gebied. Voor dit virtuele gebied is voor de verschillende ecologische vogelgroepen een minimum en een maximum dichtheid aangegeven. Deze waarden zijn in de grafieken steeds weergegeven als horizontale lijnen. Dus als de top van een staaf in een grafiek tussen deze horizontale lijnen in ligt, dan kan het gebied voor die ecologische vogelgroep, als "goed ontwikkeld" beschouwd worden.

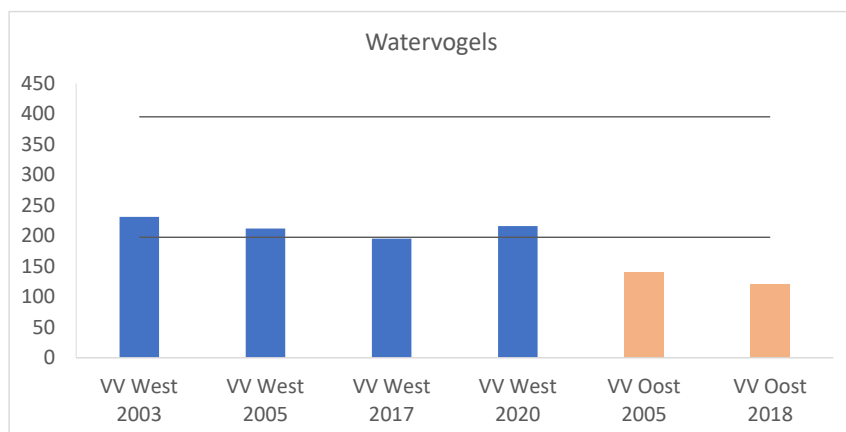
Daarnaast is het natuurlijk goed om naar de trends voor de verschillende ecologische vogelgroepen te kijken. Aan veranderende trends kunnen verschillende oorzaken ten grondslag liggen. Die oorzaken kunnen binnen het onderzochte gebied liggen door bijvoorbeeld veranderend beheer of successie. Soms kunnen de oorzaken ook buiten het gebied liggen.

In de grafieken zijn op de x-as steeds de onderzoeksjaren uitgezet: VV West 2003, VV West 2005, VV West 2017, VV West 2020, weergegeven als blauwe staven. Daarnaast zijn twee onderzoeksjaren van de oostkant van de Visvijvers toegevoegd uit vergelijkbare periodes (VV Oost 2005 en VV Oost 2018), weergegeven als rode staven. Deze toevoeging biedt de mogelijkheid om te kijken of bepaalde trends voor het gehele gebied gelden, of dat er mogelijk verschillen zijn tussen westkant en de oostkant.

Op de y-as staat steeds de totale dichtheid van de groep in aantal territoria per 100 hectare.

HOOFDGROEP WATERVOGELS

De totale dichtheid aan watervogels (figuur 16) is vrij stabiel en slingert rond de ondergrens van wat een goed ontwikkeld gebied genoemd kan worden. De oostkant ligt daar wat onder maar dat heeft te maken met feit dat de oostkant relatief meer andere biotopen bevat dan vijvers. Overigens is de situatie aan de oostkant ook stabiel over een langere periode (Kolsters et al. 2019).

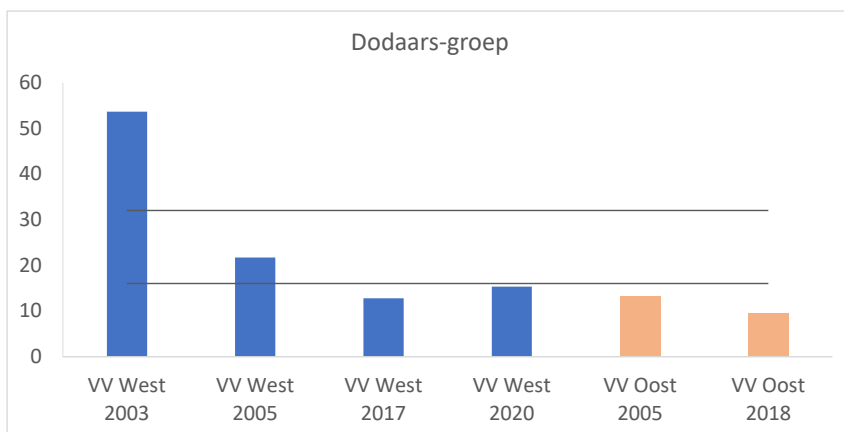

Figuur 16. Dichtheid van hoofdgroep Watervogels

De hoofdgroep Watervogels bestaat uit drie groepen, de Dodaars-groep, de Slobeend-groep en de Kuifeend-groep. Deze worden hieronder besproken.

Dodaars-groep

De Dodaars-groep is kenmerkend voor wat minder voedselrijk water. De dichtheid van deze groep is sinds 2003 behoorlijk gedaald. Dat geldt voor beide belangrijkste vertegenwoordigers van deze groep voor dit gebied: Dodaars en Geoorde Fuut.

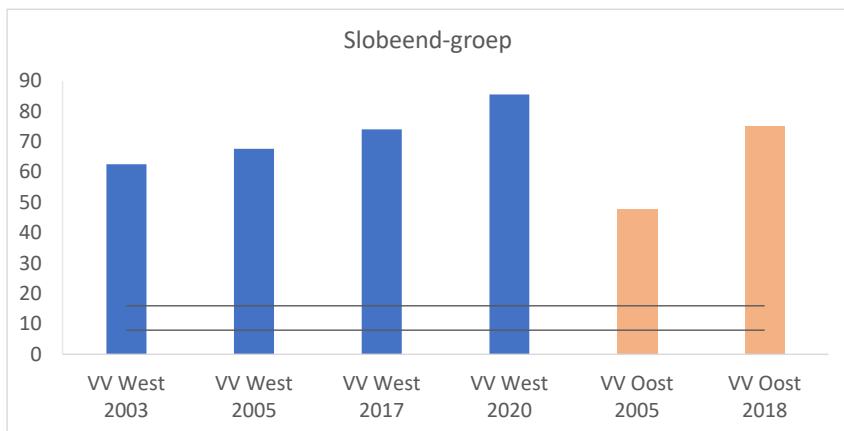

Figuur 17. Dichtheid van Dodaars-groep.

Landelijk gezien is het voorkomen van deze twee soorten redelijk stabiel over de periode 2003-2020. Mogelijk dat de voedselsituatie in het gebied van invloed is maar hier hebben we geen goede gegevens over. Wel zien we nog steeds, tijdens de waadpaksessies voor Kleine karekiet, dat er in het voorjaar grote scholen eerstejaars visjes aanwezig zijn. De situatie voor de Dodaars-groep lijkt zich recentelijk enigszins te stabiliseren.

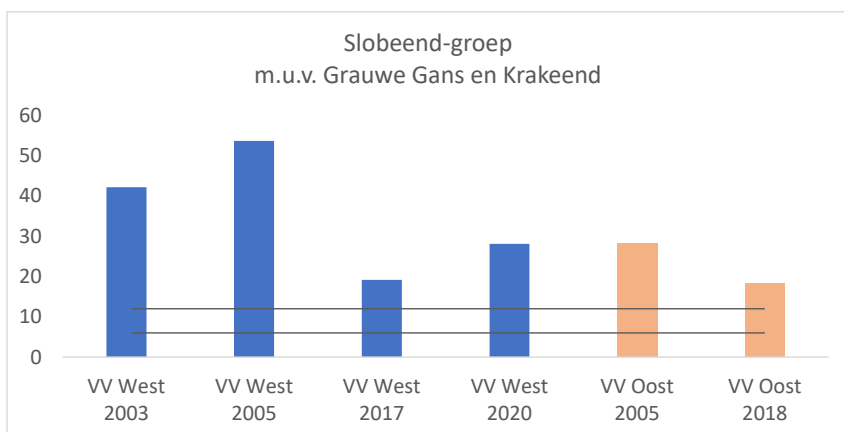
Slobeend-groep

Het beeld voor de Slobeend-groep is volledig anders. Op de eerste plaats stijgen de dichtheden extreem ver boven de grenzen uit die voor een goed ontwikkeld gebied gelden. Op de tweede plaats zien we een gestage toename van deze groep op de visvijvers, zowel op de westelijke als de oostelijke vijvers. Beide fenomenen laten zich vrij eenvoudig verklaren. De gedefinieerde dichtheden voor een goed ontwikkeld gebied zijn alweer van een aantal jaren terug (1990, zie Sierdsema 1995). Nadien heeft zich een spectaculaire toename voorgedaan van de Krakeend en vooral van de Grauwe Gans. Dit zijn landelijke toenames en het wordt tijd dat de grenzen voor goed ontwikkelde gebieden hiervoor gecorrigeerd worden. De cijfers geven wel aan dat het gebied voor deze soorten heel aantrekkelijk is (in sommige gebieden elders in de Kempen zien we bijvoorbeeld nog steeds geen Grauwe Ganzen, ondanks de landelijke toename).

Figuur 18. Dichtheid van Slobeend-groep.

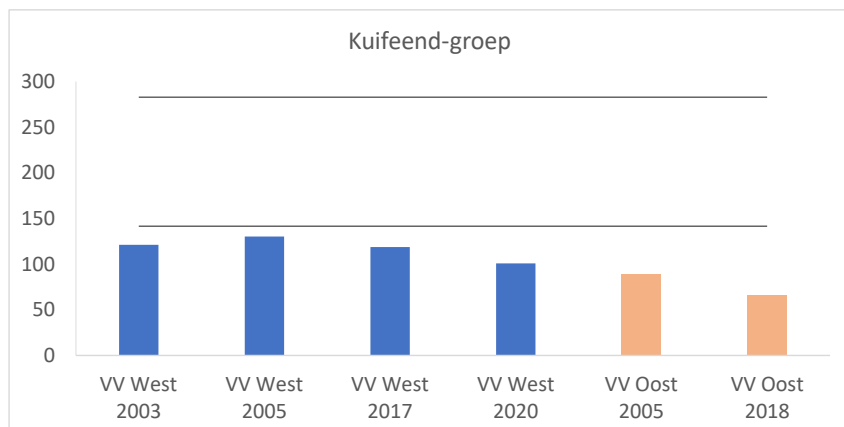
Als we de Grauwe Gans en de Krakeend buiten beschouwing laten, dan zien we dat de Slobeend-groep nog steeds buitengewoon sterk vertegenwoordigd is in vergelijking met de definitie voor goed ontwikkelde voedselrijke vennen (figuur 19).

Figuur 19. Dichtheid van Slobeend-groep exclusief Grauwe Gans en Krakeend.

Kuifeend-groep

De Kuifeend-groep scoort wat lager in vergelijking met andere goed ontwikkelde voedselrijke vennen. Vooral Kuifeend, Wilde Eend en Meerkoet scoren lager dan de referenties. Deze soorten hebben een uitgebreid voedselspectrum dat bestaat uit zowel dierlijk als plantaardig voedsel. Er lijkt zich een dalende tendens af te tekenen voor deze groep, zowel op de westelijke als de oostelijke vijvers.

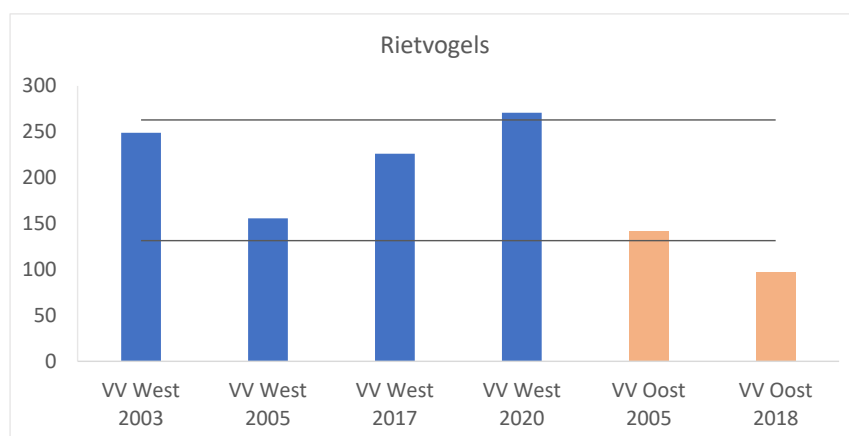

Figuur 20. Dichtheid van Kuifeend-groep.

Voor wat betreft de watervogels kunnen we concluderen dat het gebied voor de gehele groep op het niveau van de goed ontwikkelde referentiegebieden zit. Als we een laag dieper kijken dan zien we dat het gebied vooral aantrekkelijk is voor de Slobeend-groep. Deze groep prefereert kleinschalige, matig voedselrijke wateren.

HOOFDGROEP RIETVOGELS

De vijvers van de voormalige viskwekerij zijn veelal omgeven door flinke rietkragen. Samen met de rustige ligging lijken hier de juiste componenten aanwezig voor een goede rietvogelpopulatie. Met behulp van de ecologische vogelgroepen kijken is inzichtelijk wat de sterktes van het gebied zijn en wat de trends zijn. Kijkend naar de gehele rietvogelbevolking (figuur 21) zien we dat de westelijke vijvers hoog scoren in vergelijking met de referentie.

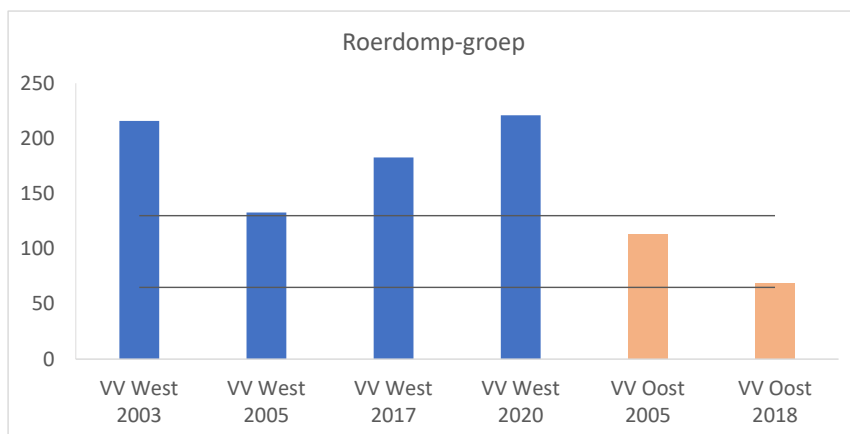
Figuur 21. Dichtheid van Hoofdgroep Rietvogels

Het jaar 2005 op de westelijke vijvers springt er wat uit in negatieve zin maar dit heeft te maken met de manier van inventariseren (zie kanttekeningen). De rietvogels scoren op de westelijke vijvers beter dan op de oostelijke en ook is de trend positiever. Tijdens de waadpaksessies voor Kleine Karekiet in west en oost hebben we kunnen vaststellen dat de rietkragen in het westelijke deel vaak in een betere conditie zijn dan die in het oostelijke deel. In het oostelijke deel zien we dat steeds meer riet verdrongen wordt door Kleine- en Grote Lisdodde en ook is daar de laatste jaren veel ganzenvraat vastgesteld.

De hoofdgroep Rietvogels bestaat uit vier groepen, de Roerdomp-groep, de Rietzanger-groep, de Porseleinhoen-groep en de Blauwborst-groep. Deze worden hieronder besproken.

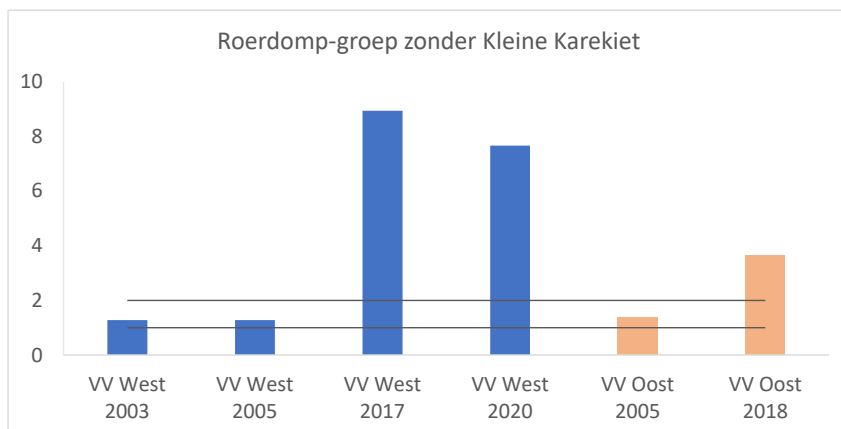
Roerdomp-groep

De Roerdomp-groep scoort op de westelijke vijvers heel erg hoog vergeleken met de referentie. Ook nu valt 2005 wat lager uit wat waarschijnlijk met de manier van inventariseren te maken heeft (zie kanttekeningen).

Figuur 22. Dichtheid van Roerdomp-groep.

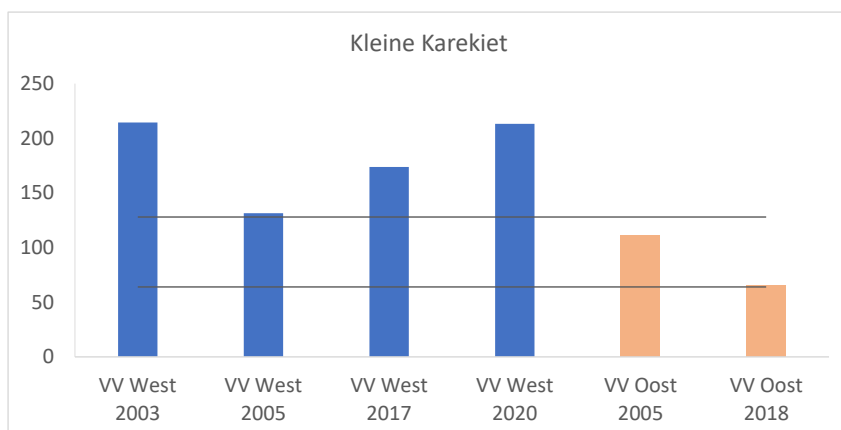
Probleem met de Roerdomp-groep is dat de Kleine Karekiet onderdeel uitmaakt van deze groep. De Kleine Karekiet is heel talrijk in vergelijking met de andere soorten in deze groep. De dichtheid van de groep wordt dus in hele grote mate bepaald door de Kleine Karekiet. Kleine verschillen in voorkomen van andere groepsleden door de jaren heen kunnen volledig worden overschaduwd door de veranderingen in de stand van de Kleine Karekiet. We beschouwen de Kleine Karekiet en rest van de Roerdomp-groep daarom ook apart (figuren 23 en 24).

Figuur 23. Dichtheid van Roerdomp-groep zonder Kleine Karekiet

De Roerdomp-roep exclusief Kleine Karekiet scoort heel hoog in vergelijking met de minima en maxima van de referentie. Dat komt vooral door de bijdrage van Roerdomp en Woudaap. Als de omstandigheden voor deze groep zo gunstig zijn, dan zijn er gerede kansen dat andere zeldzame soorten uit deze groep zich op den duur ook zouden kunnen vestigen als broedvogel. Het gaat dan om soorten als Grote Karekiet, Purperreiger en Baardmannetje.

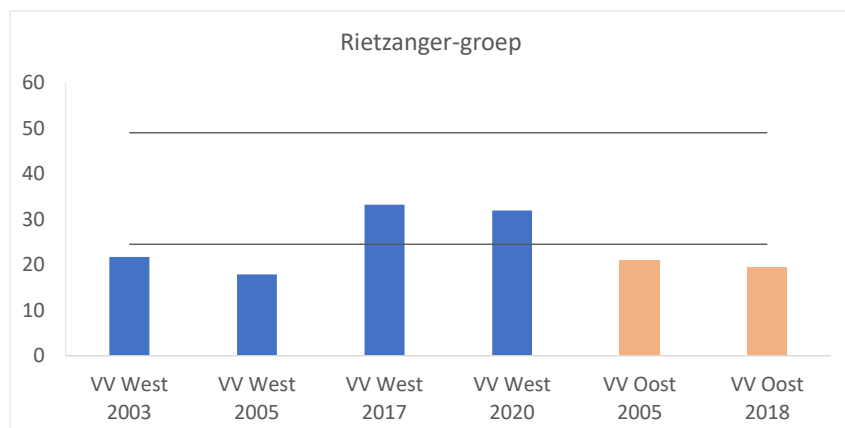
Bij aparte beschouwing van de Kleine Karekiet (figuur 24), die zoals gezegd veel op figuur 22 lijkt, zien we dat de westelijke vijvers momenteel hoger scoren dan de referentie, en de oostelijke vijvers lager. De achteruitgang van de Kleine Karekiet op de oostelijke vijvers is al eerder opgemerkt en heeft waarschijnlijk te maken met de verdringing van Riet door Kleine en Grote lisdodde. Op de westelijke vijvers is dit minder aan de orde maar de eerste tekeningen wijzen ook in die richting. De reden van de verdringing van Riet door Lisdodde is niet duidelijk en de moeite van onderzoeken waard.

Figuur 24. Dichtheid van Kleine Karekiet.

Rietzanger-groep

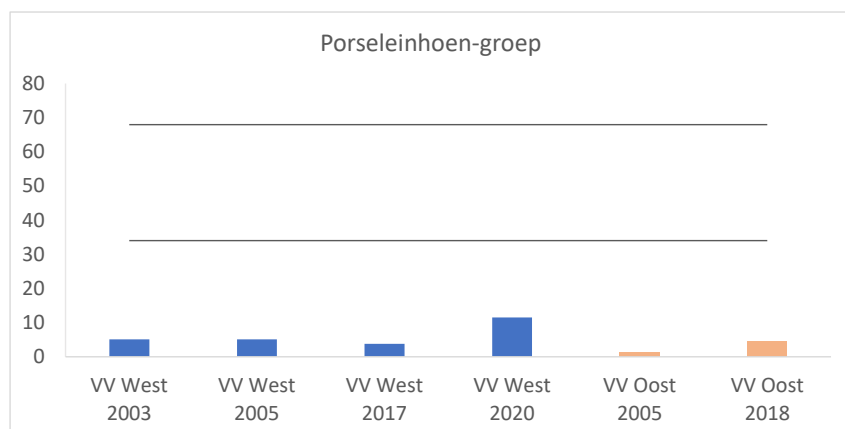
In deze groep scoren Waterral en Rietgors goed en op de westelijke vijvers de laatste jaren beter dan in het begin van de jaren 2000. De Rietzanger krijgt ondanks een spectaculaire toename in het land nog steeds geen voet aan de grond in het oostelijke deel van het land.

Figuur 25. Dichtheid van Rietzanger-groep.

Porseleinhoen-groep

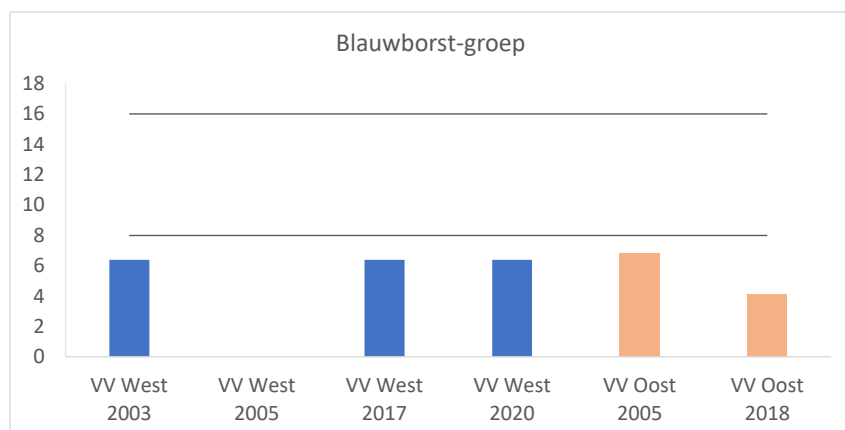
De Porseleinhoen-groep scoort traditioneel laag op de visvijvers. Er zijn voor deze groep niet genoeg natte, lage vegetaties voorhanden. Ondanks dat er voor een aantal soorten uit deze groep gerichte tellingen worden uitgevoerd, worden ze maar heel sporadisch waargenomen. De enige soort die permanent aanwezig is, is het Waterhoen. Die doet het aan beide zijden van de Tongelreep de laatste jaren wat beter dan in het begin van de jaren 2000.

Figuur 26. Dichtheid van Porseleinhoen-groep.

Blauwborst-groep

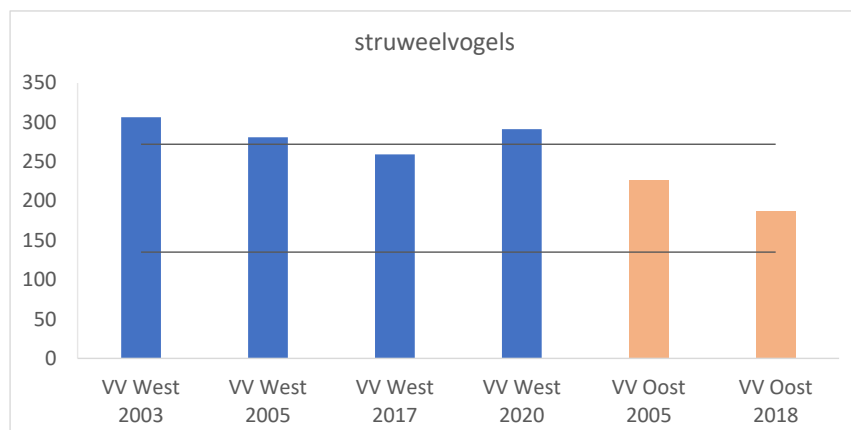
De scores van de Blauwborst-groep zijn behoorlijk constant, vooral op de westelijke vijvers (het hiaat in 2005 is al eerder geduid). Vergeleken met de referentie zijn de scores niet uitzonderlijk. Verlande delen met hier en daar wat struikjes zou de score van deze groep kunnen verbeteren. Van oudsher hebben de visvijver op de meeste plaatsen vrij steile oevers wat de ontwikkeling van deze groep niet bevordert.

Figuur 27. Dichtheid van Blauwborst-groep.

HOOFDGROEP STRUWEELVOGELS

Het totaalbeeld van de struweelvogels (figuur 28) ziet er op de westelijke vijvers stabiel uit en ten opzichte van goed ontwikkelde referentiegebieden is de score hoog. De achteruitgang van de totale struweel-vogelpopulatie op de oostelijke vijvers vond vooral plaats bij de laatste inventarisatie in 2018 (Kolsters et. Al. 2019). Vervolginventarisaties op de oostelijke vijvers moeten uitwijzen of dit een uitschieter was of dat er sprake is van een trend.

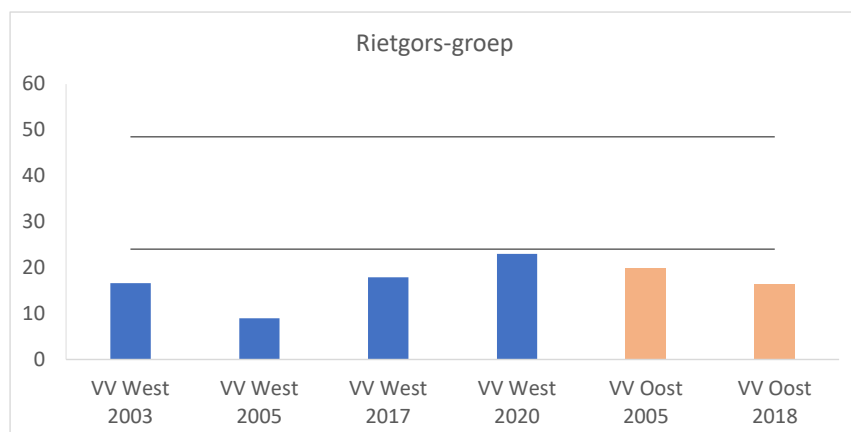
Figuur 28. Dichtheid van Hoofdgroep Struweelvogels.

Hieronder kijken we naar de onderliggende ecologische vogelgroepen van struweelvogels.

De hoofdgroep Struweelvogels bestaat uit vier groepen, de Rietgors-groep, de Roodborsttapuit-groep, Grasmus-groep en Winterkoning-groep. Deze worden hieronder besproken.

Rietgors-groep

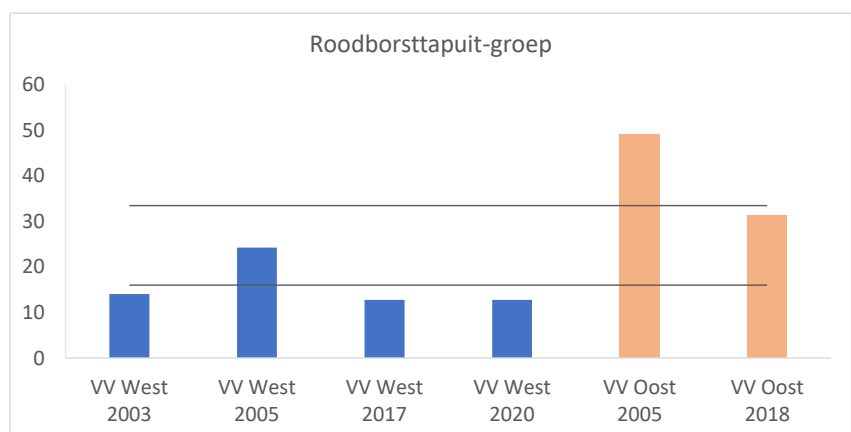
De score van 2020 op de westelijke vijvers is wat hoger dan tijdens eerdere inventarisaties en nadert de kwalificatie van "goed ontwikkeld gebied" voor deze groep. De Sprinkhaanzanger en Rietgors dragen positief bij aan deze hogere score.

Figuur 29. Dichtheid van Rietgors-groep.

Roodborsttapuit-groep

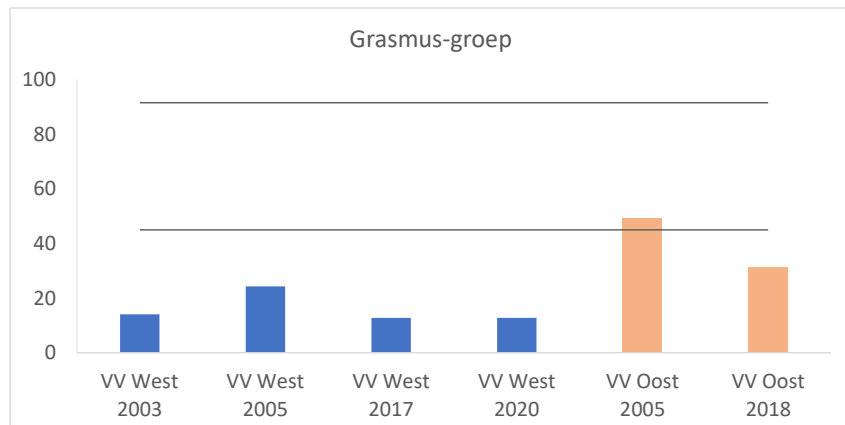
De vijvers met brede rietkragen op de westelijke vijvers zijn wat minder geschikt voor deze groep. De oostkant heeft wat meer ruige veldjes die beter voldoen en daar scoort deze groep dan ook beter.

Figuur 30. Dichtheid van Roodborsttapuit-groep.

Grasmus-groep

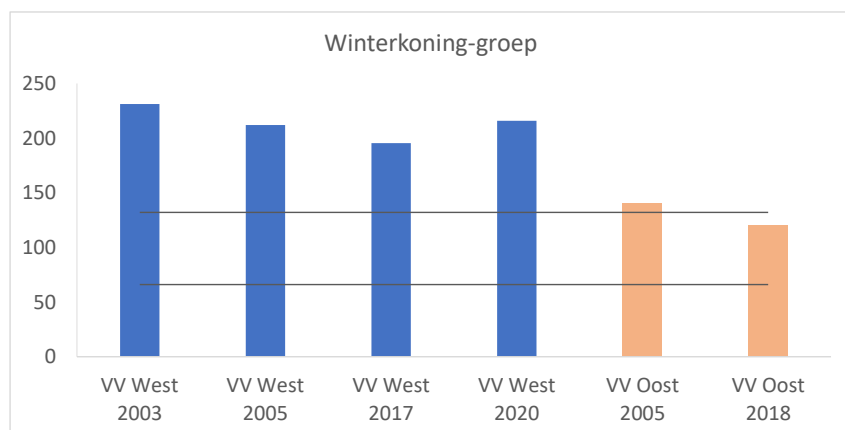
Ook voor de Grasmus-groep geldt dat de oostelijke vijvers, met zijn meer gevarieerde landschap, wat beter uit de verf komen dan de westelijke vijvers. Opvallend zijn de lagere aantallen Heggenmussen in de laatste onderzoeksjaren aan beide zijden van de Tongelreep. Dat geldt ook voor de Fitis, maar dat heeft waarschijnlijk een oorzaak die buiten het gebied ligt.

Figuur 31. Dichtheid van de Grasmus-groep.

Winterkoning-groep

De Winterkoning-groep, die het goed doet in jong bossen en in struiklagen in bossen, scoort altijd goed in het onderzoeksgebied, op de westelijke vijvers zelfs nog wat beter dan op de oostelijke. De laatste jaren dragen Merel, Zanglijster, Zwartkop en Goudvink positief bij aan deze hoge score. Roodborst en Winterkoning scoren de laatste jaren wat lager.

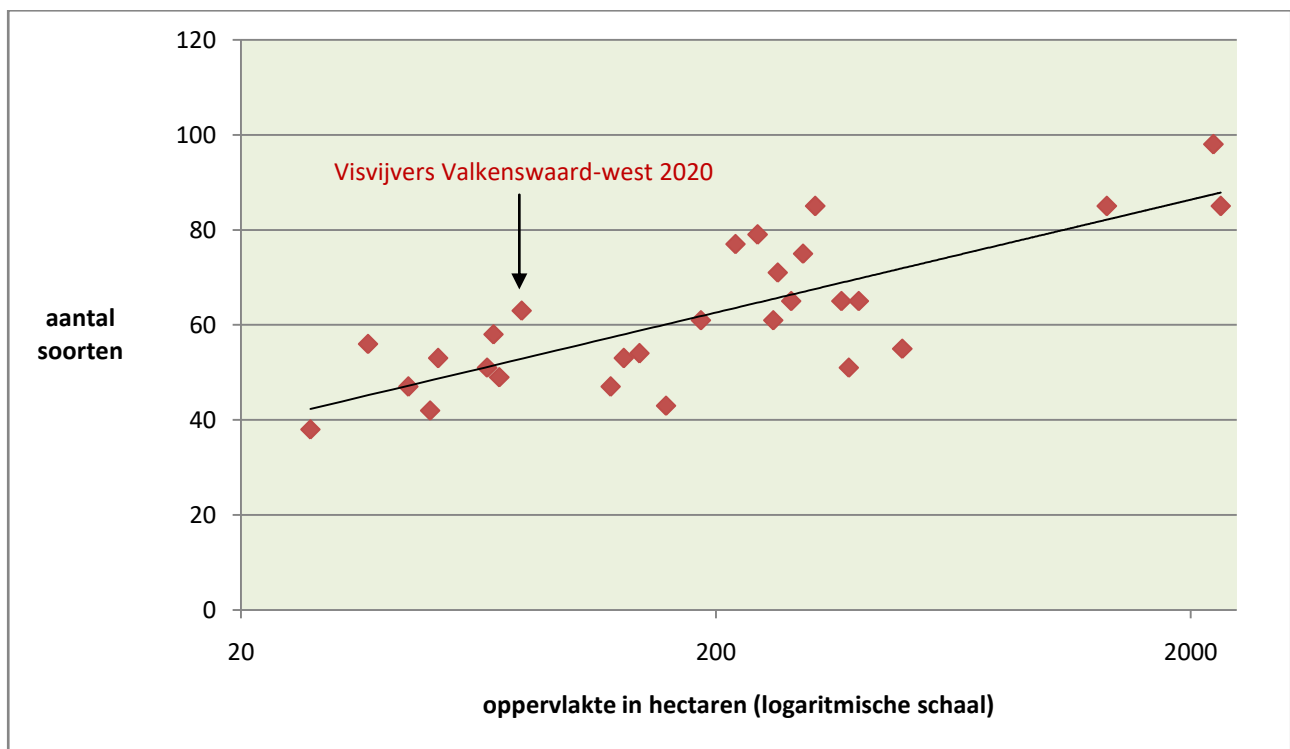
Figuur 32. Dichtheid van de Winterkoning-groep.

Discussie

Soortenrijkdom

In 2003, 2005, 2017 en 2020 zijn resp. 60, 48, 62 en 66 soorten als broedvogel vastgesteld. Als de vier jaren gecombineerd worden dan gaat het om 81 soorten. Dat lijkt in eerste instantie niet buitensporig veel (in grote, gevarieerde gebieden komen soms meer dan 100 soorten als broedvogel voor) maar het gebied is niet groot: 78 hectaren, waarvan de helft open water.

Hoe de soortenrijkdom zich verhoudt tot andere gebieden in de regio wordt geïllustreerd in figuur 33. Hierin is de relatie tussen gebiedsoppervlakte en aantal broedvogelsoorten weergegeven van een grote mix aan goed onderzochte gebieden in de Kempen. Het aantal soorten is logischerwijze groter als de onderzochte oppervlakte groter is, maar het is geen lineair verband maar een zgn. log-lineair verband: het aantal neemt recht evenredig toe met de logaritme van de oppervlakte.

Figuur 33. Relatie tussen aantal broedvogelsoorten en gebiedsopervlakte van 27 goed onderzochte gebieden in de Kempen.

Veranderingen in soortensamenstelling

Als we de inventarisatiejaren 2003, 2017 en 2020 bekijken dan zijn 47 soorten in elk jaar vastgesteld. Hiertoe behoren voor de hand liggende (algemene) soorten als Meerkoet, Kleine Karekiet en Vink, maar ook minder algemene soorten als Roerdomp, Slobeend, IJsvogel en Wielewaal. In een Venn-diagram (figuur 34) is visueel gemaakt welke soorten in één jaar zijn aangetroffen en welke in combinaties van jaren. Bijv.: Geoorde Fuut kwam alleen in 2003 voor, Goudhaan in 2003 en 2017, Grauwe Vliegenvanger in 2003 en 2020, Woudaap in 2017 en 2020, en Appelvink alleen in 2020.

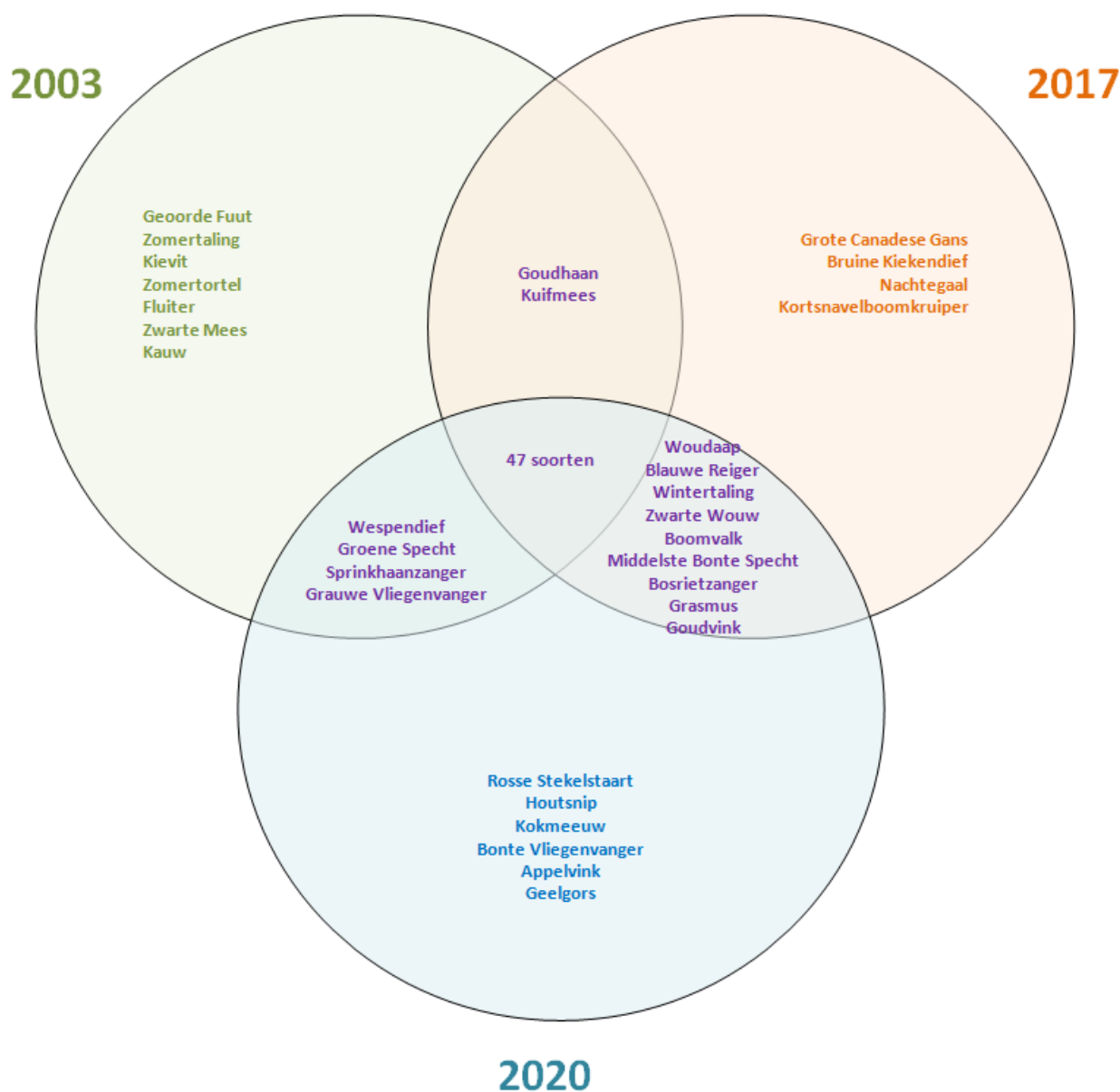
Het diagram, aangevuld met inzichten van iedere vogelsoort, maakt een aantal patronen zichtbaar in de veranderingen van soortensamenstelling:

- Zomertaling en Zomertortel kwamen in 2003 voor en ontbraken in 2017 en 2020. Met beide soorten gaat het in Nederland slecht als gevolg van verslechterende omstandigheden tijdens trek en overwintering. Vermoedelijk zullen ze niet meer als broedvogel terugkeren in het gebied.
- Diverse schaarse en zeldzame soorten zijn recentelijk (na 2003) in het gebied gaan broeden: Woudaap, Zwarte Wouw, Middelste Bonte Specht en Appelvink (de laatste twee soorten zijn in de Kempen inmiddels geen zeldzaamheid meer). Dit valt samen met toegenomen rust (geen viskweekbedrijvigheid), de ontwikkeling van rietzomen en het ouder worden van bos.
- Diverse soorten van struweel, bosranden en jonge aanplant hebben zich in het gebied gevestigd: Bosrietzanger, Grasmus en Geelgors. Dit valt samen met de toename aan open plekken met natuurlijke vegetatie door het vrijmaken van de dijken en het ontstaan van open plekken bij de hermeandering van de Tongelreep.
- Exoten als Grote Canadese Gans (voor het eerst in 2017) en Rosse Stekelstaart (2020) zijn in opmars. Dit is een gevolg van een algemene toename in Nederland.

Rode Lijst van bedreigde broedvogels

Op de Rode Lijst van bedreigde Nederlandse broedvogels staan 87 soorten, dat is 44% van alle vogels die in ons land broeden. Het aantal vogels in de gevarenzone is ten opzichte van de vorige Rode Lijst uit 2004 toegenomen met 9 soorten. Regio's in Nederland met de grootste aantallen Rode Lijstsoorten zijn te vinden in Drenthe en NW-Overijssel (van Turnhout et al. 2017). De Visvijvers Valkenswaard liggen in een regio waar ten opzichte van het omliggende gebied in de Kempen nog relatief veel Rode Lijstsoorten voorkomen, nl. 10-12 soorten per atlasblok.

Op de westelijke Visvijvers is het aantal Rode Lijstsoorten in de periode 2003-2017 redelijk stabiel evenals het opgeteld aantal territoria van deze soorten. In tabel 3 staan de aangetroffen Rode Lijstsoorten met vermelding het aantal territoria, de Rode Lijstcategorie in Nederland, en de trend van de soort als broedvogel in Nederland in de periode 2007-2016 (van Turnhout et al. 2017).

Figuur 34. Veranderingen in de soortensamenstelling in 2003, 2017 en 2020.

Tabel 3. Rode Lijstsoorten in 2003, 2005, 2017 en 2020.

Rode Lijstsoort	Aantal territoria				Rode Lijst categorie 2016	Trend in NL 2007-2016
	2003	2005	2017	2020		
Roerdomp	1	1	4	4	Kwetsbaar	▲
Woudaap	0	0	3	2	Ernstig bedreigd	?
Wintertaling	0	0	1	1	Kwetsbaar	○
Zomertaling	1	0	0	0	Bedreigd	▼
Slobeend	10	2	3	4	Kwetsbaar	○
Boomvalk	0	0	2	1	Kwetsbaar	▼
Zomertortel	1	0	0	0	Kwetsbaar	▼
Koekoek	3	3	4	4	Kwetsbaar	▲
Nachtegaal	0	0	1	0	Kwetsbaar	○
Grauwe Vliegenvanger	1	0	0	1	Gevoelig	○
Matkop	8	10	5	7	Gevoelig	▼
Wielewaal	4	2	2	2	Kwetsbaar	○
Aantal territoria	29	18	25	26		
Aantal soorten	8	5	9	9		

Trend in NL:
 ▲ = toename
 ▼ = afname
 ○ = stabiel
 ? = onzeker

De Rode Lijstsoorten komen verspreid in het gebied voor. Er zijn in 2020 geen hotspots aan te wijzen die boven de rest van het gebied uitsteken. Absolute parel van de westelijke (en oostelijke) visvijvers is de Woudaap, een soort die in Nederland ernstig bedreigd is. Er waren op de totale visvijvers tenminste 5 territoria in 2018 en tenminste 4 territoria in 2020. Dit zijn minimumaantallen omdat in 2018 alleen de oostelijke vijvers goed zijn onderzocht en in 2020 alleen de westelijke vijvers. De bedreigde Zomertaling komt incidenteel op de westelijke vijvers voor. Tot de kwetsbare soorten behoren Roerdomp, Wintertaling, Slobeend, Boomvalk, Koekoek, Nachtegaal en Wielewaal. Voor de Roerdomp zijn de visvijvers eveneens een parel, omdat het én een kwetsbare soort is én omdat er in het gebied veel zitten: minimaal 6 territoria in 2018 en minimaal 7 in 2020 op de totale visvijvers.

Exoten

Een exoot wordt hier gedefinieerd als een uitheemse vogelsoort die Nederland niet op eigenkracht kan bereiken, maar door menselijk handelen in Nederland terecht is gekomen. Een invasieve exoot is een exoot die zich voortplant wat gepaard gaat met toename en uitbreiding (Lensink et al. 2013).

In het gebied komen drie (invasieve) exoten voor. Twee ervan broeden niet jaarlijks en de aantallen zijn klein (tabel 4).

Tabel 4. Exoten in 2003, 2005, 2017 en 2020, met status in Nederland en herkomstgebied.

Exoot	Aantal territoria				Status in Nederland	Herkomst
	2003	2005	2017	2020		
Grote Canadese Gans	0	0	1	0	Invasieve exoot, geïntroduceerd	Noord-Amerika
Nijlgans	1	2	5	3	Invasieve exoot, geïntroduceerd	Afrika
Rosse stekelstaart	0	0	0	1	Invasieve exoot, geïntroduceerd	Amerika
Aantal territoria	1	2	6	4		

De Grote Canadese Ganzenpopulatie groeit in de Kempen nog steeds. Het is denkbaar dat de soort daarbij steeds meer gaat concurreren met Grauwe Ganzen (Sovon 2011). Nijlganzen broeden onder meer op gekraakte roofvogelnesten en ze verdedigen zich fel tegen predatoren en andere indringers, maar er zijn nog geen aanwijzingen dat dit ten koste van andere watervogels gaat (Sovon 2020). Het risico dat Rosse Stekelstaarten door hun competitieve gedrag een negatieve invloed hebben op andere watervogels wordt niet hoog ingeschat (Lafontaine et al. 2013).

Dankwoord

De broedvogelinventarisatie in 2020 werd uitgevoerd door Harold Bierens, Wim Deebe, Tom Heijnen, Jan Kolsters, Paul van Pelt, Mark Sloendregt en Wil de Veer. Wil zorgde voor de coördinatie van het veldwerk. Pieter Wouters hielp mee met het controleren van de verspreidingskaarten. David Pattyn en Wil de Veer stelden de mooie foto's beschikbaar.

Literatuur

- Dijk, A.J. van et al. 2013. De introductie van *Autocluster* in het Broedvogel Monitoring Project. *Limosa* 86: 94-102.
- Heijnen, T. & J. Kolsters 2020. Broedvogels van de Visvijvers Valkenswaard ten westen van de Tongelreep in 2020. VWG De Kempen.
- Jeurissen, N. 2019. Beheeranalyse Valkenhorst - van doelstelling naar resultaat. Brabants Landschap & Hogeschool van Hall Larenstein.
- Kleunen, A. van et al. 2017. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 1016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon.
- Kolsters, J. 2000. Analyse van de ontwikkeling van de broedvogelstand van de Visvijvers Valkenswaard, in de periode 1991-1999. *Blauwe Klauwier* 26(3) 54-72.
- Kolsters, J. 2004. Broedvogels van de visvijvers in Valkenswaard in 2003 ten westen van de Tongelreep. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. 2019. Tien keer broedvogelinventarisatie Valkenhorst. Nieuwbrieven VWG De Kempen maart 2019.
- Kolsters, J. & P. Wouters 2006. Broedvogelinventarisatie van de voormalige viskwekerij Valkenswaard in 2005. VWG De Kempen.
- Lafontaine, R.-M. et al. 2013. Risk analysis of the Ruddy Duck *Oxyura jamaicensis* (Gmelin, 1789). *Royal Belgian Institute of Natural Sciences*.
- Lensink, R., G. Ottens & T. van der Have 2013. Vreemde vogels in de Nederlandse vogelbevolking: een verhaal van vestiging en uitbreiding. Bureau Waardenburg.
- Provincie Noord-Brabant 2017. Natura 2000 Beheerplan Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux. Provincie Noord-Brabant.
- Sovon 2011. Risicoanalyse van geïntroduceerde ganzensoorten in Nederland. Sovon
- Sovon 2020. Soorteninformatie Nijlgans. Website Sovon (sovon.nl/nl/soort/1700), geraadpleegd oktober 2020.
- Turnhout, C. van et al. 2017. Vogelbalans 2017. Thema Rode Lijst. Sovon.
- Veer, W. de & J. Kolsters 2017. Broedvogels Visvijvers Valkenhorst ten westen van Tongelreep 2017. VWG De Kempen.
- Vermeersch, G. et al. 2020. Broedvogels in Vlaanderen 2013-2018. Instituut Natuur en Bosonderzoek.